

УДК 681.45
JEL H560

ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Кудрявцева О.В., к.е.н., доцент

Сідякіна Є.О., студент

Пурдя К.В., студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Предметом роботи є теоретичні основи забезпечення економічної безпеки в сфері експорту. Метою роботи є виявлення загроз економічній безпеці щодо реалізації експортної діяльності, та встановлення переліку індикаторів її оцінки.

Для отримання висновків, заснованих на достовірній інформації, було використано системно-структурний аналіз, абстрактно-логічний метод; та метод порівнянь. В роботі також було запропоноване власне значення понять «експорт» та «економічна безпека експорту», розглянуте поняття «безпеки» як явище, встановлено що проблему оцінки рівня експортної економічної безпеки експорту, доцільно вирішувати обравши за об'єкт не безпеку, а саме загрозу, щоб повніше відобразити факт взаємодії країни з зовнішнім середовищем – міжнародною спільнотою, в роботі введено поняття внутрішньої і зовнішньої економічної безпеки експорту, розглянуто внутрішні і зовнішні механізми системи експорту країни, запропоновано перелік загроз експортній діяльності, що виступають з боку зовнішнього та внутрішнього середовища, зазначено, що одним з методів оцінки економічної безпеки є визначення переліку її індикаторів і встановлення їх порогових значень і запропоновано перелік індикаторів оцінки економічної безпеки експортної діяльності. Всі загрози економічній безпеці експортної діяльності було зведено в три великі вузла: по-перше, товарна структура експорту існує в хиткому стані не один десяток років; по-друге, ми, прагнучи все ж максимально наростити експорт, що годує країну, будемо, в тому числі з-за сприятливої кон'юнктури і міркувань внутрішньої політичної та соціальної безпеки, вивозити все більше невідновлюваних природних ресурсів, які незабаром гостро знадобляться нам самим; по-третє, в Україні поступово звужується база розширеного виробництва сировинного експорту: недостатньо інвестицій, великий знос виробничих фондів, не вистачає розвіданих запасів.

Ключові слова: експорт, економічна безпека, економічна безпека експорту, загрози, індикатори.

DETERMINATION OF THREATS TO ECONOMIC SECURITY OF EXPORT ACTIVITIES OF ENTERPRISES OF UKRAINE

Oksana Kudryavtseva, PhD in Economics, Associate Professor

Yeliizaveta Sidiyakina, Student

Karyna Purdya, Student

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. The subject of the paper is the theoretical basis for ensuring economic security in the sphere of exports. The purpose of the work is to identify threats to economic security for the implementation of export activities, and to establish a list of indicators for its evaluation.

To obtain the conclusions based on reliable information, the system-structural analysis, the abstraction method, and the comparison method were used. The work also proposed the own meaning of the terms "export" and "economic safety of exports", considered the concept of "security" as a phenomenon, found that the problem of assessing the level of export economic export security, it is advisable to decide for the object is not security, namely a threat to more fully reflect the fact of the country's interaction with the external environment - the international community, the work introduced the concept of internal and external economic security of exports, examined internal and external mechanisms The list of threats to export activities from the external and internal environment has been proposed Earlier, it is noted that one of the methods for assessing economic security is to determine the list of its indicators and to establish their threshold values and to provide a list of indicators for assessing the economic security of export activities . All the threats to the economic security of export activities have been reduced to three large knots: first, the commodity structure of exports exists in shaky condition for several decades; secondly, while striving to maximize the exports that feed the country, we will, including because of the favorable situation and considerations of domestic political and social security, to export more and more of the non-renewable natural resources that will soon be in urgent need of us; Thirdly, in Ukraine the base of the expanded production of raw mate-

rials exports is gradually narrowing: insufficient investments, large depreciation of production assets, and not enough explored reserves.

Keywords: *export, economic security, export security, threats, indicators*

Постановка проблеми. У наш час, на жаль, експорт в Україні недостатньо розвинений. Це, в першу чергу, пов'язано з слабкою економікою. Стабільність з боку експортної діяльності, а також функціонування її у повній мірі, залежить від якості забезпечення економічної безпеки. Проблемі щодо забезпеченості економічної безпеки приділяється недостатньо уваги з боку держави, а це, в свою чергу, гальмує подальший розвиток експортної діяльності та економіки країни у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В ході роботи над даною темою, було розглянуто праці наступних вітчизняних та зарубіжних авторів, та науковців: Грунин О. А. [1], Білоус О.Г. [2], Єрмошенко М. М. [3], Козаченко А. [4], Мунтіян В. І. [5], Новікова О. Ф. [6], Прокушов Е. Ф. [7], Грачєв Ю. Н. [8], Макогона Ю.В. [9], Джонстона Р. Дж., Батліна Дж. Ата ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості публікацій не розглядається проблема економічної безпеки експорту як виділена складова із загального поняття економічної безпеки. Нові запити практичної діяльності держави з регулювання і розвитку експорту вимагають виходу цього поняття за межі загальної концепції економічної безпеки, з урахуванням зарубіжного досвіду та з використанням методів системного аналізу.

Складність, багатоплановість і нерозробленість методології оцінки і системи забезпечення економічної безпеки експорту, наявність невирішених і дискусійних проблем, об'єктивна необхідність їх наукового осмислення і комплексного аналізу спонукало на вибір саме цієї теми дослідження.

Формування цілей статті. Виявлення загроз щодо економічної безпеки експортної діяльності та встановлення переліку індикаторів їх оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі підвищення ефективності міжнародного поділу праці, постає важливе питання, пов'язане з управлінням експортною діяльністю, яка, в свою чергу, однією з найважливіших складових економічного розвитку кожної держави світу.

Для того, щоб більш точно і ясно розкрити дану тему, необхідно знати та чітко зрозуміти, що таке експорт.

Експорт - це продаж товару за кордон, за яким стоїть спеціальний митний режим, який характеризується вивезенням тих чи інших товарів за межі країни, з основною ціллю - реалізації їх на зовнішньому ринку.

Необхідність вдосконалення експортних показників викликана сукупністю причин. Однією з головних є недостатня забезпеченість економічної безпеки експортної діяльності. Під поняттям «економічна безпека» розуміють стан рівноваги і соціально-орієнтованого розвитку національної економічної системи, що досягається реалізацією сукупності форм та методів економічної політики.

Попри бажання досягти максимального рівня безпеки, стан цілковитої безпеки – явище утопічне, оскільки все у світі перебуває в русі, який може призвести до будь-яких змін, в тому числі небажаних. Рівень економічної безпеки експортної діяльності можна підтримувати на прийнятно високому рівні за умов своєчасного виявлення загрози, оскільки саме наявність фактору часу дає можливість провести всі превентивні та реактивні заходи. Отже завдання діагностики економічної безпеки експортної діяльності полягає, по-перше, у завчасному виявленні загроз за допомогою методів, які ґрунтуються на науковій теорії, а по-друге, у точності розрахунків розміру втрат, у випадку коли загроза реалізується та розміру витрат на усунення наслідків дії дестабілізуючого фактору. Від того наскільки точно буде проведена діагностика буде залежати ефективність

як превентивних заходів, так і реабілітаційного процесу системи забезпечення економічної безпеки експортної діяльності.

Забезпечення економічної безпеки експорту вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, метою функціонування якої є своєчасне виявлення і запобігання небезпекам і загрозам. Реалізація даної мети відбувається на основі вирішення цілого комплексу завдань, серед яких – виявлення реальних і прогнозування потенційних небезпек і загроз, знаходження способів запобігання їм, ослаблення або ліквідації наслідків їх дії, аналіз зусиль і засобів, необхідних для забезпечення безпеки підприємства, тощо [1].

Проблему оцінки рівня експортної економічної безпеки підприємства, на нашу точку зору, доцільно вирішувати обравши за об'єкт не безпеку, а саме загрозу. Якщо розглядати ці два взаємозалежні поняття стосовно їхньої взаємодії, то саме «загроза» є домінуючим явищем, оскільки її поява запускає процес дестабілізації і в умовному і реальному проявах. Загроза як явище на відміну від безпеки несе в собі деструктивний потенціал, або іншими словами дестабілюючий фактор. Безпека ж, носить більш статичний характер і сама по собі не є причиною якихось процесів, а лише наслідком відсутності загрози. Зважаючи на це, таке поняття як «сила впливу» логічніше застосовувати відносно загрози, а ніж безпеки, оскільки показники рівня першої є більш інформативнішими.

Визначимо економічну безпеку експорту як стійкість національного експорту до внутрішніх і зовнішніх загроз економічного або політичного походження, яка виявляється в здатності економічної системи країни нейтралізувати потенційні джерела негативних факторів і мінімізувати шкоду експорту, пов'язану з погрозами що сталися.

Щоб повніше відобразити факт взаємодії країни з зовнішнім середовищем – міжнародною спільнотою, введемо поняття внутрішньої і зовнішньої економічної безпеки експорту.

Внутрішня безпека описує здатність системи експорту підтримувати своє нормальне функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів.

Зовнішня безпека – здатність системи взаємодіяти з середовищем без порушення найважливіших параметрів, що характеризують стан останньої.

В рамках даної статті, ми хотіли б обмежитися вивченням економічної безпеки експорту тільки в аспекті її внутрішньої функції.

До загальних принципів організації внутрішньої економічної безпеки експорту можна віднести принцип локальності, що представляє собою ліквідацію небезпечних тенденцій в зародку і принцип глобальності, що має на увазі створення широкої організації, якщо локально придушити небезпеку не вдалося.

Способи захисту при цьому можуть бути пасивними (протидія зовнішнім і внутрішнім загрозам) і активними (створення системи управління безпекою)

Система «експорт країни» має внутрішній і зовнішній захисні механізми.

Зовнішній захисний механізм являє надбудову системи, зобов'язану впорядкувати взаємодії системи і середовища «міжнародна торгівля». На нього покладається завдання створення комфортних, з точки зору безпеки, умов існування системи.

Внутрішній захисний механізм повинен вирішувати такі завдання: парирувати зовнішні впливи, які продукують середовищем, які подолали зовнішній захист; здійснювати боротьбу зі структурними заворушеннями, що породжуються системою, в тому числі самим механізмом; сприяти розвитку (руху) системи.

Для того, щоб протистояти тиску ззовні і своєчасно запобігти реальним зовнішнім загрозам, їх необхідно чітко виявити.

До найбільш серйозних, в сучасних умовах, можна віднести наступні:

- серйозні зміни у вимогах до товарів, що експортуються та обміну захисними заходами;
- недобросовісна конкуренція;

- виплата зовнішнього боргу;
  - зміна експортної орієнтації;
  - недостатній експортний та валютний контроль;
  - нерозвиненість інфраструктури експортних операцій, тощо
- Додаткові ризики створюються за рахунок:
- непрофесійної експортної діяльності;
  - втрати частки на ринках збуту і боротьба за вплив у світі, що посилюється,
  - зміни курсу гривні.

В останні роки особливу важливість для економічної безпеки держави представляють внутрішні небезпеки та загрози. До них слід віднести:

- різке зменшення кількості інвестицій в сферу виробництва;
- руйнування науково-технічного потенціалу, старіння виробничої бази;
- структурну і галузеву деформованість української економіки;
- відставання розвідки запасів корисних копалин від масштабів їх видобутку;
- низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- недосконалість механізмів формування економічної політики;
- кримінальний характер значної частини економіки, зростання корупції;
- залежність від імпорту;
- залежність від кон'юнктури світового ринку
- непрофесіоналізм у багатьох сферах господарства, особливо згубний в експортній діяльності.

Наступним елементом системи є індикатори економічної безпеки України в сфері експорту. Одним з методів оцінки економічної безпеки є визначення переліку індикаторів значень і встановлення їх порогових значень. Нагадуємо, що порогові значення досить суб'єктивні, використовуються в ряді країн в рамках системного підходу і повинні піддаватися постійному коригуванню з плином часу. Більш того, чим ближче до норми буде підходити індикатор (положення нормалізуються), тим ближче до норми буде підходити його граничне значення.

Вважаємо за доцільне виділити наступний набір індикаторів економічної безпеки експортної діяльності:

- Інвестиції в основний капітал у % до ВВП;
- Частка машинобудування і металообробки в експорті;
- Рівень інфляції у %;
- Ставлення зовнішнього боргу до експорту;
- Частка сировини в експорті;
- Частка готової продукції в експорті;
- Зростання експорту у відсотках до попереднього року (індекс цін);
- Сальдо торгового балансу (+ окремо по товарах і послугах);
- Покриття імпорту експортом;
- Витік капіталу – його, крім абсолютної величини, можна порівняти з інвестиціями, оскільки все вивезене могло бути інвестовано всередині країни;
- Індекс умов торгівлі.

Слід зазначити, що запропоновані індикатори слід розглядати в динаміці, оскільки це дозволить судити про розвиток системи безпеки експорту на кілька років.

Висновок: Підводячи підсумки, можна звести всі загрози економічній безпеці експортної діяльності в три великі вузла, по відношенню до яких все інше або другорядне, або менш важливо.

По-перше, товарна структура експорту існує в хиткому стані не один десяток років. Очевидно, також, що глобально що-небудь змінити найближчим часом не вдасться, але це тільки підтверджує нашу точку зору, що порогові пока-

зники суб'єктивні, а рівноваги система може досягти і при важкій ситуації. Чому така нестабільна товарна структура експорту? Традиційні аргументи такі:

- Україна залежить від кон'юнктури світового ринку занадто сильно;
- це не дозволяє належним чином розвиватися обробній промисловості через перелив капіталів і брак інвестицій;
- в цьому випадку вкрай важко проводити самостійну економічну політику;
- такий стан речей недовговічний, оскільки сировина є ресурсом, що не поновлюється;
- немає достатніх вкладень в інновації та високі технології в обробній промисловості;

По-друге, ми, прагнучи все ж максимального наростити експорт, що годує країну, будемо, в тому числі з-за сприятливої кон'юнктури і міркувань внутрішньої політичної та соціальної безпеки, вивозити все більше невідновлюваних природних ресурсів, які незабаром гостро знадобляться нам самим.

По-третє, в Україні поступово звужується база розширеного виробництва сировинного експорту: недостатньо інвестицій, великий знос виробничих фондів, не вистачає розвіданих запасів.

Якщо всі ці загрози стануть реальністю, коло замкнеться, оскільки вже зрозуміло, що єдиним джерелом нашого зростання може стати тільки експорт.

Перелік посилань:

1. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко ; наук. ред. О.Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Ермошенко М. М. Фінансова безпека держави : національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Ермошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
4. Козаченко А. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монографія / Козаченко А., Пономарев В., Ляшенко О. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
5. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КИИЦ, 1999. – 463 с.
6. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2006. – 408 с.
7. Прокушов Е. Ф. Внешнеэкономическая деятельность / Е. Ф. Прокушов. – М. : «Контур», 1998. – 448 с.
8. Грачёв Ю. Н. Внешнеэкономическая деятельность. Организация и техника внешнеэкономических операций / Ю. Н. Грачёв. – М. : ЗАО «Бизнес-школа, Интел-Синтез», 2000. – 544 с.
9. Макогон Ю. В. Внешнеэкономическая деятельность: организация, управление, прогнозирование : учебн. пособие / Ю. В. Макогон. – Донецк : Гос. ун-т, 1999. – 495 с.
10. Фоміченко І. П. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України / І. П. Фоміченко, С. О. Баркова // [Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі](http://nbuv.gov.ua/UJRN/eupmq_2013_3_8). – 2013. – № 3. – С. 57-66. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eupmq_2013_3_8
11. Андрощук Г. Л. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : монографія / Г. Л. Андрощук, П. П. Крайнев – К. : Издательский Дом "Ин Юре", 2000. – 400 с.

Стаття надійшла: 23.12.2017 р.

Рецензент: д.держ.упр., проф. Маліков В.В.

Рецензент: д.е.н., проф. Іванілов О.С.

